
12.00.01 ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

Хайитов Шерзод Рахматуллаевич,

Тошкент давлат юридик университети
Давлат ва ҳуқуқ назарияси ва
тарихи кафедраси ўқитувчиси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2018-8-5>

ЎЗБЕКИСТОНДА НОРМА ИЖОДКОРЛИГИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда ҳуқуқ ижодкорлигининг конституциявий-ҳуқуқий асослари таҳлил қилинган. Норма ижодкорлиги фаолиятининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш масалалари юзасидан таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар: норма ижодкорлиги, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Ҳаракатлар стратегияси, концепция, қонунчилик тизими, ҳуқуқий тартибга солиш.

Khayitov Sherzod Rakhmatullayevich,

Teacher of the department of Theory and History
State and Law of the Tashkent State University of Law

THE ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL BASIS OF NORM-MAKING IN UZBEKISTAN

Annotation. The article analyzes the constitutional and legal foundations of law-making in Uzbekistan. Suggestions and recommendations on improvement of organizational and legal bases of norm-making activity are put forward.

Key words: norm-making, normative-legal documents, Action Strategy, concept, legislation system, legal regulation.

Хайитов Шерзод Рахматуллаевич,

Преподаватель кафедры Теории и
истории государства и права Ташкентского
государственного юридического университета

АНАЛИЗ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ОСНОВЫ НОРМОТВОРЧЕСТВО В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье анализируются конституционно-правовые основы законотворчества в Узбекистане. Выдвинуты предложения и рекомендации по совершенствованию организационно-правовых основ нормотворческой деятельности.

Ключевые слова: нормотворчество, нормативно-правовые акты, Стратегия действий, концепция, система законодательства, правовое регулирование.

For citation: Khayitov Sherzod Rakhmatullayevich. THE ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL BASIS OF NORM-MAKING IN UZBEKISTAN. Journal of Law Research. 2018, 8 vol., issue 1, pp. 26-29

Мустақиллик йилларида жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида бўлганидек, ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнини такомиллаштириш борасида ҳам тизимли ислохотлар амалга оширилиб келинмоқда. Мазкур ислохотларнинг ҳуқуқий асоси бўлиб Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси хизмат қилмоқда. Айнан Конституция доирасида жамият ва давлат тараққиётига белгилаб берувчи ҳуқуқий асослар мажмуи яратилди.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, ўтган давр мобайнида Конституциямизда муҳрлаб қўйилган тамойил ва қоидалар негизида юртимизда миллий қонунчилик тизими барпо этилди. Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва ҳарбий салоҳияти юксалишига, ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга оширилган самарали ислохотларга асос бўлди. Ўтган даврда қабул қилинган 400 га яқин яхлит қонунлар ҳаётимизнинг барча соҳаларини ҳуқуқий тартибга солиш билан бирга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашга хизмат қилмоқда.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.Мирзиёев ҳақли равишда эътироф этганидек, қонунларнинг тўлиқлиги, ҳаётийлиги ва тўғридан-тўғри амалга ошириш механизмларига эга экани ҳақида сўз юритганда, бу борада ҳали кўп иш қилишимиз кераклигини, афсуски, ҳозирги кунда қонунларнинг ислохотлар самарасига таъсири етарлича сезилмаяпти. Уларнинг ижтимоий муносабатларни бевосита тартибга солишдаги роли пастлигича қолмоқда[1].

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ҳуқуқ ижодкорлигига бевосита бағишланган алоҳида норма мавжуд бўлмасада, аммо унинг муқаддимаси ва бошқа қатор моддаларида ушбу институтга оид қоида ва тамойиллар ўз ифодасини топган. Хусусан, Конституциянинг муқаддима қисмида мамлакатимизда халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлигини тан олиниши тамойили мустаҳкамланган. Шунингдек, Конституциянинг "Конституция ва қонуннинг устунлиги", деб номланган учинчи бобида ҳам ҳуқуқ ижодкорлигига оид билвосита қоидалар мустаҳкамланган. Жумладан,

Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади. Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўрадилар (15-модда). Конституциянинг бирорта қоидаси Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказадиган тарзда талқин этилиши мумкин эмас. Бирорта ҳам қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституция нормалари ва қоидаларига зид келиши мумкин эмас (16-модда) [2].

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг тегишли моддаларида ҳуқуқ ижодкорлиги соҳасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Президенти, Вазирлар Маҳкамаси ва бошқа давлат ҳокимияти органлари ваколатлари билан бир қаторда, ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнига оид нормалар ҳам мустаҳкамлаб қўйилган. Ўз навбатида, Асосий Қонунимизда белгиланган ушбу конституциявий нормалар кейинчалик ривожлантирилиб, ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятига оид қоидаларни белгилаб берадиган қатор ҳужжатлар учун муҳим асос бўлиб хизмат қилди.

Хусусан, "Қонун лойиҳаларининг умумхалқ муҳокамаси тўғрисида"ги ҳамда "Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида"ги бир қатор қонунларнинг қабул қилиниши натижасида норма ижодкорлиги фаолиятини тартибга солувчи мустаҳкам норматив-ҳуқуқий база яратилди. Ушбу қонун ҳужжатлари асосида норма ижодкорлиги жараёни режалаштириш, ташкил этиш ва унинг босқичларини янада такомиллаштириб боришнинг ягона механизми

шакллантирилди. Қонун ижодкорлиги жараёнининг босқичлари мамлакат олий орган ва унинг палаталари регламентларида муфассалроқ тартибга солинади.

Норма ижодкорлиги борасидаги муносабатларни тартибга солишда муҳим ҳуқуқий манба сифатида Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил

24 декабрда янги таҳрирда қабул қилинган "Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида"ги Қонунини алоҳида қайд этиб ўтиш жоиз. Ушбу Қонуннинг асосий вазифалари норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тушунчасини, турларини, ўзаро нисбатини аниқлашдан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш тартибига ва уларнинг мазмунига қўйиладиган асосий талабларни белгилашдан, шунингдек уларнинг ижроси ташкил этилишини таъминлашдан иборат.

Мазкур қонундаги муҳим янгилıklarдан бири - норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашни режалаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилганидир. Қонуннинг 17-моддасига биноан, норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилувчи ёки ишлаб чиқувчи орган лойиҳаларни тайёрлашни олдиндан режалаштиради. Бунинг моҳияти шундан иборатки, норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилувчи (ишлаб чиқувчи) органлар ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш ёки қонун ҳужжатлари нормаларини такомиллаштириш мақсадида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашнинг жорий йил ва истиқболга мўлжалланган режа ёки дастурларини тасдиқлайди. Кейинчалик мана шу режа ёки дастур асосида ўз фаолиятини ташкил қилади. Бу ҳужжатларнинг сифатини оширишга хизмат қилади.

2017- 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида қабул қилинаётган қонунларнинг ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ ислоҳотлари жараёнига таъсирини кучайтиришга йўналтирилган қонун ижодкорлиги фаолияти сифатини тубдан ошириш давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг асосий вазифаларидан бири этиб белгиланган.

Шу билан бирга, белгиланган кенг қўламли ислоҳотларнинг муваффақиятли амалга оширилиши маълум даражада ўтган йилларда шаклланган қонунчилик базасига, шунингдек, норма ижодкорлиги жараёни сифатига боғлиқ. Ушбу йўналишда мавжуд бўлган камчиликлар турли соҳалардаги ижтимоий муносабатларни тарқоқ ҳолда тартибга солиш салбий амалиётининг давом этишига олиб келмоқда, бу эса ҳуқуқий коллизиялар, ҳуқуқни қўллашда турлича талқин қилиш ва мураккабликлар юзага келишига сабаб бўлмоқда. Мамлакатимизда тизимлаштирилган қонунчилик базасини шакллантириш, амалга оширилаётган ислоҳотларнинг ҳуқуқий жиҳатдан таъминланишини такомиллаштириш, шунингдек, Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифаларни изчил рўёбга чиқариш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 8 августдаги ПФ-5505-сон Фармони билан "Норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш концепцияси" тасдиқланди. Бугунги кунда юқорида қайд этиб ўтилган норма ижодкорлиги борасидаги ислоҳотларни ҳуқуқий жиҳатдан таъминлашда муҳим асос бўлиб хизмат қилмоқда. Шу билан бирга, мустақиллик йилларида яратилган ҳуқуқ ижодкорлигига оид миллий қонунчилигимизни халқаро андозаларга ва нормаларга уйғунлаштириш ҳамда ижтимоий ҳаёт билан қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўртасидаги мутаносибликни таъминлаш, миллий ҳуқуқ тизимимизда юзага келаётган коллизия ҳолатларни олдини олиш ва бартараф этиш ва ниҳоят шу асосда қонунчиликни қўллаш самарадорлигини ошириш борасида айрим муаммолар юзага келаётганлигини ҳам эътироф этиш лозим.

Бинобарин, ҳуқуқ ижодкорлик жараёни ҳам тобора мураккаблашиб, кенгайиб бораётганлигини ҳамда ижтимоий муносабатларнинг турли жабҳаларини тартибга

соладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга нисбатан қўйиладиган талаблар ҳам замонга мос ҳолда кучаймоқда. Жамиятимизнинг ривожланиш эҳтиёжлари бу борадаги ташкилий - ҳуқуқий механизмларни такомиллаштириш эҳтиёжини кун тартибига қўя бошлади. Шу жиҳатдан олганда, ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнини тартибга соладиган бирмунча катта ҳажмга эга бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тизимлаштириш зарурати тугилаётганлигини айтиб ўтиш мумкин. Ҳуқуқ ижодкорлигига оид ҳужжатларнинг таҳлилидан ҳам кўриниб турибдики, бу борадаги муносабатларни комплекс равишда тартибга солишга қаратилган ягона қонунчилик ҳужжати йўқ.

Шулардан келиб чиқиб, ҳуқуқ ижодкорлиги жараёнини тартибга солишга қаратилган тизимлашган ҳужжат "Ўзбекистон Республикасида норма ижодкорлиги фаолияти тўғрисида" ги қонун қабул қилиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Жаҳон цивилизациясининг тараққиётига ҳамоханг тарзда ҳуқуқий-демократик давлат барпо этиш мақсадида илдам қадам ташлаётган Ўзбекистон Республикасида жамиятнинг ҳуқуқ тизимини такомиллаштириш, уни янги сифат поғонасига кўтаришда ҳуқуқий экспертизанинг ўрни ва аҳамияти ўта муҳимдир. Хўжалик, давлат қурилиши, таълим, ижтимоий таъминот, ички ва ташқи сиёсат борасида ҳамда сиёсий, иқтисодий-ижтимоий соҳаларнинг бошқа тармоқларига тегишли қонун ҳужжатларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш ва улар бўйича экспертлик хулосаларини ишлаб чиқиш мазкур соҳаларни ҳуқуқий тартибга солиш борасида тўғри қарорлар қабул қилинишига асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда. Бундан ташқари, ҳуқуқий экспертиза мамлакатимизда қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш, муҳокама ва қабул қилиш жараёнининг, бошқача айтганда, қонун ижодкорлиги фаолиятининг ажралмас қисми эканлигидан далолат бермоқда.

Шу боис фикримизча, мамлакатимиз ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятида муҳим аҳамият касб этувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш борасидаги муносабатларни тартибга солиш учун "Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг ҳуқуқий экспертизаси тўғрисида" Ўзбекистон Республикасининг Қонунини қабул қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу, ҳуқуқ ижодкорлиги субъектлари ишини енгиллаштиради ҳамда қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар сифатининг доимий тарзда юқори даражада бўлишига кўмаклашади.

Хулоса қилиб айтганда, ижтимоий муносабатларнинг мазмун ва характери тез суръатларда ривожланиб бораётган бугунги кунда норма ижодкорлиги соҳасидаги фаолиятининг ҳуқуқий асосларини янада такомиллаштириш жамият ва давлат манфаатларини ишончли ҳуқуқий ҳимоя қилиш кафолатларини янада мустаҳкамлайди.

Адабиётлар/References/Сноски

1. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш - юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси (Speech of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyayev at the grand ceremony dedicated to the 24th anniversary of the adoption of the Constitution of the Republic of Uzbekistan // The priority of the law and the protection of human interests are the basis of the development of country and the prosperity of the people) www.uza.uz

2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Т.: Ўзбекистон, 2018. - 6 80 . (The Constitution of the Republic of Uzbekistan. - T: Uzbekistan, 2018. - p 80).